

VINKO DEMŠAR

KROGARJEVA DOMAČIJA V OPALAH

(Po inventarjih iz leta 1754 in 1836 ter Stabilnem katastru 1824)

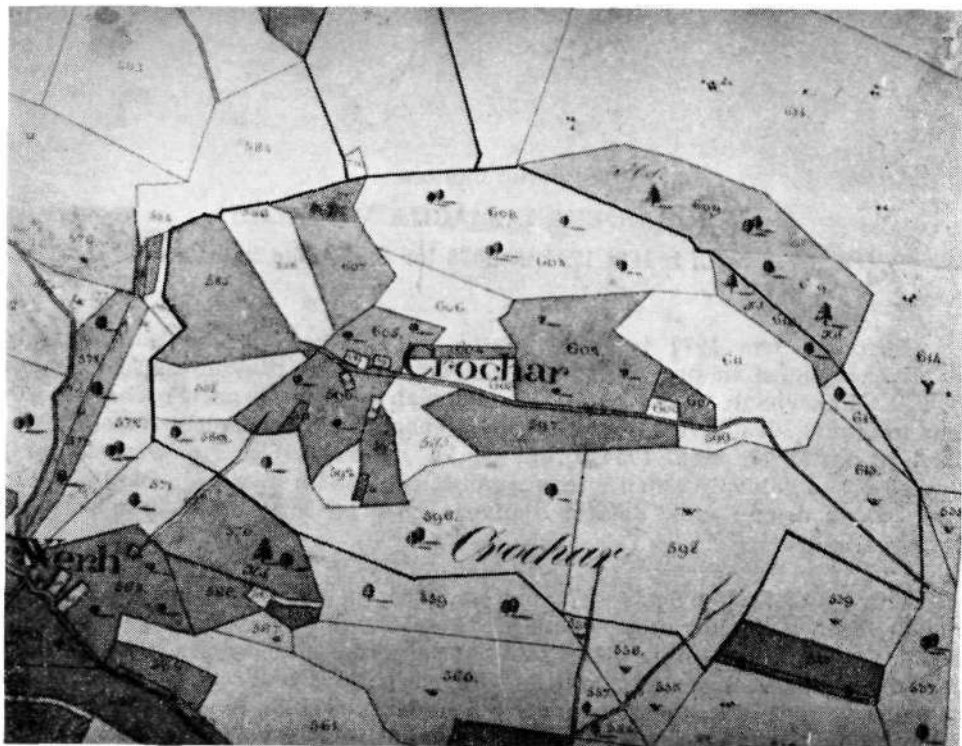
Spomladi leta 1977 je Loški muzej pri zbiranju raznovrstnih muzealij dobil na vpogled in prevod nekaj deset raznovrstnih pravnih spisov hišnega arhiva Mlakarjevih, vulgo Krogarja v Opalah 11 nad Žirmi. Posebej sta pri tem zanimiva dva inventarja, ki se med seboj v nekem smislu dopolnjujeta. Prvi je nastal 27. maja 1754, drugi pa 11. januarja 1836. Ko je nastal prvi popis, so žito gotovo posejali in druge poljščine posadili in več ali manj porabili tudi zaloge drugih vrst. Začetek januarja 1836 pa so bile shrambe verjetno še precej polne.

Inventarni popis 27. maja 1754 je podpisal in zapečatil loški glavar. Zato velja kot original, ne glede na to, ali je nastal še kakšen drug izvod. Obsega šest nefoliranih listov velikosti 20,5 × 33,5 cm. Na zadnjem listu je samo naslov. Napisan je v gotici s sorazmerno lepo in široko pisavo. Kratice so samo za funt in goldinar. Pravopisnih napak ni veliko, le »a« je često napisal kot »o«. Glede izrazov je vredno pripomniti, da je veliko bavarskih, zato sem si tudi pomagal s Schmellerjevim bavarskim slovarjem.¹ Naslov na zadnji strani je, kot sem omenil, slabo čitljiv: *Inventarium über Urbän Jerreb gewesten Rautters in Sayracher amt nunmehr seel. Verlassenschaft* (Inventar o zapuščini Urbana Jereba, nekdanjega rovtarja v Žirovskem uradu). Na isti strani zgoraj je še registraturna oznaka: C : ad II. To samo kaže, da je inventar sestavni del nekih drugih pravnih zadev.

Posebej je vredno omeniti, da je papir povsem »domač«. Ima vodni inicialki H S in veliki poštni rog, kar pomeni Henrik Stiben, papirničar iz Papirnice pri Škofji Loki.² Pisca teksta poznamo samo iz uvoda v inventar, ko so navedene tudi priče, podpisal se ni. To je bil pooblaščen gospoščinski kancelarijski pisar Lovrenc Dolenc. Priimke je pisal z nemško obliko, le latinske izraze je, kot je bil običaj tiste dobe, zapisal v latinici. Zanimiva je mešanica denarja. Večje vole cenijo v ogrskih dukatih, manjše v finferjih, moški suknjič v florintih (goldinarjih) deželne veljave in moške hlače v batznih.

Inventar iz leta 1836 je prepis. Edini avtentični podpis je Mayerjev, predstavnika okrajnega sodišča v Idriji, ki je ta inventar prepisal 14. januarja 1836 v Idriji. Naštete priče je prepisovalec podkrižal. Tudi ta inventar je napisan zelo pregledno s črnilom. Ob straneh so kolone oziroma rubrike. Velikost listov je 21 × 34 cm. Sestavljen je iz 4 listov. Vsaka pola je žigosana s suhim žigom, kar pomeni, da je pisano na »štampelj papir«. Prvi je za 4 goldinarje, drugi pa za 15 krajcarjev.

Da si bomo laže zamišljali, kje je bilo posestvo ter kolikšna in kakšna je bila posest pri Krogarju, naj predstavim domačijo tako, kot jo je zabeležil Sta-

Vrsta zemljišča Krogarjeve domačije po katastru iz leta 1824. (Arhiv SR Slovenije)

bilni oziroma Franciscejski kataster.³ Seznam zemljiških parcel občine Opale z dne 9. marca 1824 in Seznam zemljiških ter stavbnih parcel iste občine z istega dne in podpisom istega katastrskega geometra Giuseppea Galandre se ne ujema ne v obsegu ne po kvaliteti parcel. Največja je diferenca pri njivah, najmanjša pri pašnikih. Vzrok ni pojasnjen niti ga nisem doslej mogel razvozlati. Prav tako lahko za sedaj samo ugibamo, zakaj je Seznam zemljiških parcel v italijanščini. Ali je bil geometer toliko bolj vešč tega jezika kot nemščine? Pri obsegu parcel in njih kategorij glede na kvaliteto se bom držal italijanskega izvoda, ker je bolj natančen. Tako sta po italijanski terminologiji ločena zelenjavni vrt in njiva, po nemški pa je vse skupaj označeno kot njiva. Obratno pa so pri nemškem prepisu (?) travnik s sadjem (*Prato con frutti*) razčlenili na travnik (*Wiese*) in mali vrt (*klein Garten*). Pašnike poznajo dveh vrst: pašnik in pašnik z drevjem (*Pascolo con piante*). Teh je malo več kot 10 ha. Čeprav so v tem času štirje kmetje iz Opal imeli skupen pašnik v Opalah in Logu, Krogar pri tem ni bil soudeležen. Nekoliko težje bo razvozlati štiri parcele, ki so po italijanski terminologiji označene kot travnik (*Prato*), po nemški pa kot njiva (*Acker*), in merijo 2 ha in 41 a. Ali gre tu za ledino? Glede na velike količine žita, omenjenega 1754, bi na to odgovoril pritrnilno. Travniki s sadnim drevjem so okoli doma. Glede na količino suhega sadja leta 1754 je moralo biti veliko sadnega drevja. Žal ni nikjer omenjeno, kakšne vrste sadja so pridelovali. Tovrstne podatke je še najlažje dobiti iz zapuščinskih razprav

ali testamentov. Pri Krogarju je »sadovnjak« označen s tremi različnimi stopnjami kvalitete, od 1—3.

Cenilni operati, opisi posamezne katastrske občine, ki so nastali v zvezi s Stabilnim katastrom, povedo na splošno o življenju določenega kraja. Iz tega opisa in obeh inventarjev približno lahko sklepamo o življenju na tej domačiji. Popis prebivalstva leta 1830 navaja za Opale 21 hiš, kjer je živelo 191 ljudi. To je kar precej, saj v poprečju pride na eno hišo 9 ljudi. Za leto 1835 vemo, da je pri hiši šest »domačih«; tj. gospodar Luka, rojen 1779, ki je tega leta (1835) umrl, žena Špela (Elizabeta) ter štirje polnoletni otroci. Po inventarju iz leta 1835 je sin Tomaž, po matičnih knjigah pa Jakob, rojen leta 1814.⁴ Vsi so že polnoletni, tudi tri hčere, ki še živijo doma: Mina, rojena 1806, in Maruša, rojena 1812, sta ostali samski in doma. Prva je umrla leta 1878, druga pa 1880.⁵ Za Nežo izvemo samo iz inventarja. Po rojstni knjigi je bila leta 1822 rojena še Barbara, ki je pa inventar 13 let kasneje ne omenja. Jakob, kasnejši gospodar, je umrl leta 1892. Verjetno pa so pri hiši še gostovali ali posamezniki ali cela družina, kar je bilo za tisti čas kar običaj. Zdi se, da hlapcev niso potrebovali, ker so bili doma že odrasli otroci, verjetno pa so imeli pastirje. V tisti dobi je bil običaj, da so ločili pastirje za govejo živino in drobnico. Ponekje je bil še poseben pastir za teleta.⁶ Kako so tu pasli, vir ne navaja.

V Opalah so se po cenilnem operatu preživljali izključno s kmetijstvom. Glavna prehrana je bila moka, mleko in zelenjava, h kateri so prištevali repo, korenje itd., pa tudi krompir. Prehrana je bila enostavna. Kruh so imeli ovsen (*Haferbrot*) in samo ob posebnih praznikih so jedli okajeno svinjino. Mlečne in prašičje maščobe (*Schmalz*) so zauživali prav tako malo. Če to primerjamo z inventarjema, vidimo, da niso živeli tako slabo.

Živina je po popisu iz tridesetih let 19. stol. domače vzreje in malo je je. V ugodnem času so jo pasli, pozimi pa je živela ob senu in slami. Poprečna kmetija je imela 4 vole, 3 do 4 krave, 5 glav mlade živine, 5 do 6 ovac in 3 prašiče. Kot bomo videli iz inventarjev, je Krogar imel tudi približno tak stalez živine. Žita so poznali jara in ozimna. Ozimni sta rž in pšenica, pa tudi ječmen. Zadnja dva je vedno bolj izpodrival krompir. Pridelovali so še ajdo, deteljo, fižol, repo, zelje etc. Seno so poznali boljše in slabše vrste ter otavo. Gnojili so zgodaj spomladi in to le tam, kjer so sejali krušna žita. Popisovalec cenilnega operata je videl v tem vzrok za slab pridelek. Na koncu je potarnal, da se stare navade zelo počasi spreminjajo. Cenilni operat pravi, da je ugodno v Opalah za orehe. Inventarja jih ne omenjata, ali so jih že pojedli, bolj verjetno pa jih tista leta ni bilo.

Na koncu opisa je opis hiš v Opalah. Le-te so po teh podatkih v pritličju vse zidane, zgoraj pa lesene. Krite so s slamo. So velike, toda revne. Po Seznamu stavbnih parcel je Krogarjeva hiša merila 239 m², hlev 122 m², kašča in kolarnica — šupa (?) (*casa ad differenti usi*) 134,5 m² in kozolec (*fenille di legno*) 161,5 m². O velikosti hiše ne morem določno kaj konkretnega povedati. Hlev pa ni bil posebno velik za toliko živine. Pri širini 8 metrov bi bil dolg 15 metrov; pri širini 7 metrov pa 17 metrov. To bi pomenilo, ob domnevi, da je bil leta 1754 v takem tlorisu, da je prišlo za vsako goved 1 meter širinskega prostora pri jaslih. Možno je, da so imeli v hlevu v ogradi nepriviezano manjšo živino. Kašče so imeli tedaj v Opalah samo trije kmetje. Ime Na Krogu za zemljišče in Krogar za gospodarja v žirovskem svetu ni edino. Na Krogu je tudi v Hlevišah. Po mnenju domačinov prihaja ime od zunanje podobe zemljišča in lastništva.⁷ Vsa posest je dejansko v nekakem krogu okoli domačije, zato lahko

rečemo, da je v celku. Večja enota, kot je parcela, je bila za popisovalca »Ried« (področje). Krogar je imel svet v večini v »Riedu« Krogar, tedaj pisano Crochar, in manj v »Riedu« Bogataj in Log.

S smrtjo Urbana Jereba leta 1754 je bilo pri Krogarju konec tega priimka. Z vdovo se je poročil Blaž Bogataj (Wagathej). Priimek Mlakar pa je prišel k hiši, ko se je poročila domača hči Marija 1881. leta z Janezom Mlakarjem iz Goropek.

Kadar so zamenjali ob smrti gospodarja na domačiji z izročilno pogodbo ali testamentom, so se razmere hitro uredile, čeprav so se večkrat kljub testamentu pravde zaradi zemlje in denarja vlekli nekaj desetletij. Težje pa je bilo, če je lastnik umrl, ne da bi izrazil poslednjo voljo glede svojega imetja. Ko bi bili upoštevali lep slovenski pregovor: Deli svoje imetje s toplo, ne s hladno roko!

Urban Jereb, rovtar iz Žirovskega urada v Opalah, je umrl 28. maja 1753, star 35 let. Vzrok smrti ni znan. Ni pa umrl nenadne smrti, ker, kot je zapisano, je bil previden pred smrtjo. Zapustil je ženo in mladoletno hčer. Pravna zastopnika in varuha teh dveh, Gregor Kavčič in Jakob Sedej, sta zahtevala popis zapuščine. Vzrok ni naveden na začetku inventarja iz leta 1754. Možno pa so nastala nesoglasja, ker se je čez osem mesecev (28. januarja 1754) vdova vnova poročila z Blažem Bogatajem. Med sedmimi pričami pri poroki je bil tudi njen pravni zastopnik, prej omenjeni Gregor Kavčič. Pri porokah so bile tedaj običajno samo tri priče, zakaj tu toliko, ni jasno. Pri popisu premoženja 27. maja 1754. leta so bili v prisotnosti poslanca pisarne gospodstva (Škofje) Loke Lovrenca Dolenca, vdova Urša in njen tedanji mož Blaž Bogataj ter štiri priče, ki so poimensko navedene. Najprej so zapisali pavšalno trditev vdove Urše, da so precej nanесли pogrebni stroški in po pokojniku zaukazane maše. Sledil je opis zemljišča (*Liegende Grundstükh*), ki je tedaj spadalo pod freisinško gospodstvo Loko z roboto, činžem, davki, umrlino (*Sterbrecht*), desetim in dvajsetim pfenigom, kupnim pravom, pristojbino ob izročitvi (*Uebergabstöllung*) in vsemi drugimi služnostnimi obveznostmi.

Vseh dolgov je bilo 522 goldinarjev. Upnikov je bilo precej, dvanajst so jih našeli, pismeni potrdili sta imela samo dva upnika. Prvi je bil Jakob Bogataj iz Hlevnovrškega urada za 200 gl., drugi pa Boštjan Šinkovec za 25 gl., vendar je v tem zadnjem dolgu zajeta tudi Špela Merlak oziroma Kumer. Zaradi tega dolga je bila že razprava 6. novembra 1753 v Škofji Loki, in je zato zapis v inventarju le za 8 gl. Za vse druge upnike je posebej omenjeno, da nimajo pismenega potrdila. Navedeni so samo po imenu in priimku, nič pa, od kod so. To so: Valentin Jereb, Jernej Kavčič, Jakob Jurjavič, Gregor Zorn, Lovre Erznožnik, Volbenk Brence, Martin Jereb, Gregor Kavčič in Matija Bogataj. Po priimkih sodeč so bili vsi domačini. Dolg na tej kmetiji verjetno predstavlja približno njeno polovično zadolžitev.⁸

Nadalje zvemo, koliko žita so imeli še v shrambi (kašči?). Mere navajajo za žito in debelo zrnje (*Gielwerch*) v helmih in starih.⁹ Ker je helm v 16. stol. držal 12,12 l, star pa štirikrat toliko, tj. 30,48 l, menim, da se po dveh stoletjih ni bistveno spremenil, lahko približno predstavo o količinah žita in druge hrane dobimo s preračunavanjem. Rži so imeli še 3 stare in 2 1/2 helma, prosa je bilo 3 helme, ovsa 11 starov in en helm (825 litrov ali skoraj 35 mernikov!). Ajdo so ločili na tisto, ki jo bodo sejali: 1 star in 2 helma, in na ajdo za porabo, ki so jo imeli 3 stare. Ajdo so sejali šele julija—avgusta. Ječmena jim je ostalo po setvi samo en helm. Oddvojili so tudi žito za puntarsko (?) desetino (*aufständige*

Zehendt). Kaj to pomeni, ne znam razvozlati. Navedena ni niti količina tega žita. Boba je ostalo pol helma, fižola pa cel helm. Pšenice in soržice (mešanica pšenice in rži) so posejali malo. Vsakega le po pol helma. Enako so posejali le pol helma jare rži. Zimska rž je bolj uspevala, zato so jo posejali en star in pol helma. Enako količino so posejali ječmena. Ni pa povedano, ali jarega ali ozimnega. Menim, da ne pretiravam, če rečem, da so ovsa sejali ogromno, kar 6 starov (483 litrov ali 20 mernikov). Lan je bil tedaj zelo pomemben, posejali so ga 2 helma, 3/4 helma so vsadili boba, 1/8 helma pa prosa. Krompirja in detelje tedaj tu še niso pridelovali, vir ju ne omenja.

Konj niso imeli, pač pa vole in bike. Večji par volov je ocenjen na 18 ogrskih dukatov, par bikov na 15, manjši par bikov na 9 in še manjši na 5 ogrskih dukatov. Krave so bile štiri, vsaka ocenjena na 7 ogrskih dukatov. Ena telica je bila vredna 14, druga pa 10 finfarjev. Skupno so imeli 16 govedi, dve enoletni svinji, 4 pa iz leta popisa. Imeli so petelina in štiri kokoši za jajca. Namesto sladkorja so imeli med od štirih panjev. Zakaj niso omenjene ovce in koze? Težko je verjeti, da jih ne bi bili šteli. Opazno je veliko število nemlekaric — volov in bikov. Poleg vprege so jih verjetno imeli še za meso in seveda za prodajo. Glavna vprega je bila za oranje in brananje. Nekateri kmetje so še v tem stoletju vpregali, če je bilo potrebno, po tri pare, če so tisto leto prodali težji par volov ali če jim je sploh manjkalo vlečne sile. Posebno težko je bilo oranje ledine. Tudi praha je bila trda. Teža para volov je bila različna, lažji so bili v hribih. Največ je verjetno imel par volov od 700 do 1000 kg, kar pomeni posamezen od 350 do 500 kg. Ko je dosegel tako težo, je bil tudi že star okoli pet let.¹⁰

Verjetno so popisali samo obleko in perilo, ki jih je imel pokojni Urban, ne pa ženine in hčérine. Našli so dva ponošena moška suknjiča, cenjena na 10 gl. deželne veljave, par usnjenih hlač, vrednih 22 batznov (1 gl. 27 kr.).¹¹ Že ustrojena volovska koža (*aussgearweite oxen Haut*) je tehtala 10 funtov. Črnega usnja je bilo za ene moške škornje in za 8 parov podloge (*Vnterholden*). *Obdelanih povesmov prediva je bilo 11 funtov. Bile so še štiri ponjave in ena platnena rjuha.*

Zaloga živil je bila precejšnja. Pod naslovom: Slanina, meso in druga živila zvemo, da so imeli še 35 funtov slanine (zaseke?) (*Spekh*), 24 funtov prekajenega mesa in le tri prekajene klobase ter 9 funtov topljenega loja. Za 3/4 masti niso napisali količine, gre pa verjetno za helm ali funt. Dva helma je bilo kuhanega masla (*Schmalz*), en helm suhih jabolčnih krljev. Tri helme je bilo suhih hrušk in šest helmov suhih hruškovih krljev. Opozoril bi pri tem samo na to, da so imeli očitno lepe, debele hruške, da so jih lahko krljali. En helm je bilo suhih sliv (*zwespen*) in pet helmov suhih češenj. Suhega sadja so tako imeli še ob koncu maja 16 helmov ali 322 litrov, kar je velika količina in zahteva veliko dela pri sušenju, čeprav so mogoče imeli pajštvo. In jeseni 1753 so nasušili verjetno parkrat toliko! Iz tega tudi lahko sklepamo, da je bila leta 1753 dobra letina za sadje, brez pozebe, toče ali podobnega. Zanimivo je tudi, da niso navedli nobene pijače, niti žganja niti mošta-jabolčnika. Mogoče zato, ker ni bilo moške delovne sile. Omenjena ni zaloga zelja in repe, čeprav so imeli dva železna ribežna za repo. Do pomladi običajno na kmetih še niso porabili vsega zelja v kadi.

Precej natančno je popisana hišna oprema in orodje. Miza je bila iz trdega lesa. Prva železna tehtnica je dvignila do 166 funtov; imenovali so jo »Schnell-

wag«. Druga, manjša, a iste vrste, je dvignila do 65 funtov. Bakren kotel (za kuhanje žganja ali hrane? — op. V. D.) je tehtal 6 funtov, železna vrata za peč (*Eysenesoffen thörl*) pa 9 1/2 funta. Imeli so še tri železne verige, železen drog, šest cepinov ali sekir (*Holz Hakhen*), dve ročni žagi, štiri svedre, dva krušna noža ter tri železne kline. Čemu so služili klini? Mogoče za cepljenje drv. Našli so še železno spono (*Eysene klampfen*), dva ribežna in sodarski nož. Za razsvetljavo so imeli dva železna svečnika (*Eysene leichter*) in laterno. Ali sta svečnika češnika? Predli so lahko na šest oziroma šest kolovalov. Imeli so tudi šest vrvi — »štrikov«. Dve posodi-deži sta bili za maslo oziroma mast (*Schmalzkübel*). Kaj pomeni »stampf«, je težko reči. Domnevam, da gre za nožno stopo za proso ali ajdo. Lastnega mlina očitno niso imeli. »Pethstatt« je verjetno postelja. Za moko so imeli štiri vreče (*mellpälg*), za olje pa posebno majhno posodico (*öel ampel*). Imeli so dve majoliki, eno za četrt, drugo za polovico. Mere za žito so imeli helm, pol in četrtino helma. Zelo verjetno niso mere za žito tako ime-novali, temveč mernik, ki po prostornini še sedaj ustreza okoli 24 litrom.¹² V žitni skrinji (*träjd trügen*) niso mogli spraviti žita, vanjo so verjetno dajali manjše količine pridelka, kot je proso, ozimni ječmen, ki je bil za ješprenj. Premogli so štiri sita za moko, dvojne lanenih (?) ret (*lein Reitter*), dve žitni reti (*träjdt Reitter*) in sejalnico. Imeli so mentrgo (*Pach Muelter*), strgalo v men-trgi in trojne žitne nečke ter dve velnici za moko. Kakšne vrste je košara (*Korb*), ni pojasnjeno. V tem sklopu je še stenska ura.

V »kuhinji« so imeli 13 lesenih krožnikov in prav toliko lesenih, novih žlic, 6 prstenih loncev in še 7 iste vrste. Za mleko so imeli 4 sklede. Pri peči je bilo troje burkelj, dve železni ponvi, dve zajemalki za vodo (*Wasser schöff*). Imeli so še dve kadi (*Potting*) in štiri čebre (*Zuber*). Tkali so sami doma, saj so imeli statve s pripadajočim orodjem (*Weberstuell mit zugehörig zeig*). Zani-miva je formulacija, da imajo plug s pripadajočim železjem (*Pflueg mit zugehörigen Eÿsen*). Brani sta bili dve, vsaka s 23 železnimi zobmi. To pomeni, da sta lahko branala dva hkrati. Trije lojtrniki so bili nekovani. Trije so cizovniki (*mistkoschwägen*); 11 je bilo novih in še nekovanih koles, dva voza pa sta bila predelana (?) manjša (*kleiner Umbbau Wägerll*). Vpregali so v štiri jarme, ni pa pojasnjeno, ali so imeli tudi enojen jarem. Verjetno so zmeraj vozili s parom. Težko je razvozlati, da so pri 16 govedih imeli samo 8 »Futterkosch vulgo Jasle«. Verjetno gre za posebne koše ali zaboje za rezanico, ki so jo dajali živini kot krmo. Za delo na njivi so imeli štiri motike (*Feldhauen*), isto število je bilo gnojnih vil in pet cepcev. Prešteli so celo deske, bilo jih je 46. Za kakšno vrsto lesa gre pri formulaciji »1 1/2 leg, oder »trÿsten Holz«, nisem še mogel ugotoviti. Imeli so še deset otepov slame in šest peljajev stelje. Sena ne omenjajo, kar je razumljivo, saj se je živina že pasla, košnja pa se je pričela šele mesec kasneje, kot so naredili popis.

Presenečajo zelo podrobni popisi nekaterih stvari, po drugi strani pa po-grešamo marsikaj, kar so imeli gotovo pri hiši. Iz posameznih sklopov orodij in opreme naj jih omenim samo nekaj. Kje so grablje, kose, srpi? Ali niso imeli nobenega krampa? Samo z ročno žago niso mogli podirati drevja? Kje je ostalo mizarsko orodje, ki ga je imela tedaj skoraj vsaka hiša: kladiva, obličiči etc. Celoten inventar domačije so sicer res razdelili po skupinah, vendar samo na-števjanje nič ne kaže na to, da bi bila skupina obšla vse prostore in na kraju samem popisala. Verjetno so manjše stvari znosili skupaj in jih potem popisali. Le tako si lahko razlagamo, zakaj sta dva kuhinjska noža naštetja med svedri in železnimi klini.

Inventarni popis 11. januarja 1835 je naredilo okrajno sodišče v Idriji, kamor so Opale v tem času sodno spadale. Popisalo je zapuščino Luke Bogataja, posestnika v Opalah, ki je umrl 24. 11. 1835 zaradi pljučnice. Popisovalci so bili Franc. pl. Calo, inventurni komisar; Matevž Grošelj in Sebastijan Gantar, cenilca; Andrej Feigel, asistent, sicer pa sodnijski sluga. Drugi so priče: Elizabeta Bogataj, vdova, Janez Brence, soskrbnik, ter pokojnikovi štirje polnoletni otroci. Kaj je bilo z drugimi otroki iz tega zakona, nisem razvozlaval. Po podatkih iz rojstne knjige župnije Žiri 5, 1808—1828, bi morala biti omenjena še Barbara, rojena 1822. Vsi še niso bili polnoletni.¹³ Inventar je razdeljen na osem rubrik; vsaka stvar je ocenjena v denarju.

Gotovine ni bilo nič. Nekateri dolgovi so že stari, posebno dolg 400 gl., ki so ga zahtevali nasledniki Jakoba Bogataja, omenjenega že v prvem inventarju. Za toliko je narasel dolg v osemdesetih letih od 200 gl. Luki Kavčiču so dolgovali za vola (?) (*Ochsenkaufschillinge*) 9 gl. Ker je domačija spadala še vedno pod gospodstvo Loka (sedaj državno gospodstvo in ne več freisinško), je bila dolžna dajati činž kot 1/3 kmetija. Hišo, kaščo, hlev in kozolec, vsako zase samostojno stoječe, ter zemljišče so ocenili na vrednost 720 gl. Vse so videli v dobrem stanju, le kozolec v slabem.

V četrti rubriki je seznam živine in krme. Imeli so je le 11 glav. Pozna se tudi padec vrednosti denarja. Sedaj je večji vol vreden 20 gl., manjši par volov pa 30 gl. Enega junca so ocenili na 8 gl., par manjših na 14 gl. Kravi sta bili samo dve, večja je bila vredna 14, druga 12 gl. Malo večje tele je bilo vredno toliko kot dve majhni, to je 5 gl. Svinja je bila vredna 3 gl. Slame je bilo za 3 gl. 35 kr. ali 15 centov (840 kg), 12 centov je bilo sena. Cent je bil po 24 kr., kar je skupaj 3 gl. 8 kr. En peljaj so imeli še otave (*1 Fuhr Fahrkraut*). Če preračunamo to krmo na živino, ugotovimo, da so za čas od januarja do pomladi (maja) imeli le po en dober cent (56 kg) na govedo. To pa je očiten nesmisel in tudi nemogoče tudi za tisto dobo. Res da je danes živina še enkrat težja, kot je bila v tistem času, toda danes je treba odraslemu govedu na dan dati, če živi samo ob senu, 15 kg sena. Tudi če upoštevamo, da so dajali rezanico, smukali vejnike in še kaj, vidimo, da so podatki povsem nerealni. Ob tem postanejo vprašljivi tudi drugi podatki, zlasti zaloga žita, ki naj bi ga bilo samo 52 mernikov. Pred dobrimi 80 leti je bilo še ob koncu maja, ko so tudi žito že posejali, samo ovsa več — 68 helmov (56,66 mernika). Edini razlog za to je, da bi bila leta 1835 zelo slaba letina. Tega podatka pa ni. Jeseni 1835 so posejali 9 mernikov soržice ali *Hubbfrucht*. Mernik soržice so ocenili na 1 1/2 gl. Imeli so še razna žita in živila: en mernik je bilo pšenice, ki so jo cenili enako kot soržico. Oves je bil trikrat manj vreden. Bilo ga je 40 mernikov, 6 mernikov je bilo ajde, ki so jo visoko cenili — po 45 kr. Ječmena naj bi še imeli tri mernike, kar ni moč verjeti. Dva mernika je bilo prosa in pet mernikov fižola. Pol mernika je bilo graha. To je nova kultura v primerjavi z letom 1754. Prav tako je sedaj nova kultura krompir. Ocenili so ga na 600 mernikov. To je kar veliko, res pa tudi cenilni operat iz leta 1830 za ta kraj pravi, da jari ječmen in ozimno pšenico vedno bolj izpodriva krompir.¹⁴ Slanine so imeli 40 funtov, cenjene po 9 kr., tri funte je bilo zabele (*Anschlicht*) po 12 kr. Po 30 funtov je bilo svinjskega mesa in okajenega govejega mesa. Cena je za oba enaka — 8 kr. Dva funta je bilo masti oziroma masla (*Schmer*), po 9 kr. Korenja je bilo en mernik, po 10 kr. Novost je kislo zelje; bilo ga je 10 mernikov, vrednost so ocenili na 2 gl. Šest mernikov je bilo suhega sadja, vrednega toliko kot kislo zelje, in 1/4 mernika je bilo moke, vredne 15 kr.

Pri obleki so navedli samo star suknjič in star klobuk. Ocenili so samo dve srajci, vsako po 10 kr. Prav toliko je bila vredna stara jopica. Stare škornje so vrednotili na 20 kr. Ali je gospodar res imel vse tako donošeno že pri 56 letih? Ali so mu res edine hlače oblekli na pare?

Hišnega in poljedelskega orodja je bilo kar precej. Vseh cen ne bom navajal, ker je tako vprašljiva njih dejanska vrednost. Imeli so tri okovane vozove, vredne po tri gl. Dva lesena vozova pa sta vredna le dva gl. Imeli so dvojni plug (*Doppelter Pflug*) in dve brani. Kos je bilo pet, mernik za merjenje, dve stari okovani kolesi, dva stara soda za pepel, trije cizovniki — gnojni koši (*Misskosen*), ena (ročna ?) slamoreznica (*Strohmesser*), vredna pol goldinarja, in kljuka za seno (*Heurifel*). Pri mlačvi so uporabljali dve veliki reti in štiri vile za seno. Četvero je bilo grabelj in prav toliko jarmov. Imeli so neko posodo, okovano z obroči (*mit Eisen beschlagener Sterszeimer*), dva koša za nošo na hrbtu (*Bukelkörbe*), dvoje vil, en pehar (*Brottkörbel*), ki naj bi bil vreden 12 kr. Tu je očitno pomota in gre za 12 peharjev, saj vrednost kaže na to. Imeli so sejalnico in dva čebra, ki ju pa niso popisali istočasno, dve kadi za zelje, vsako vredno 20 kr. Dve rovnici sta vredni 12 kr., štirje škafi za vodo so po 2 kr., dvoje burkelj pa po 4 kr. V tej zvezi je še koza na ognjišču (*Feuerhund*). Kuhinjsko posodo so kar pavšalno ocenili na 25 kr. Bakren kotel pa je bil štirikrat toliko vreden. Od dveh skrinj je bila ena stara, druga pa boljše vrste. Veliko je bila vredna še neobdelana volovska koža — 4 gl. 30 kr. Spomnil bi samo, da ni večji vol v hlevu vreden niti štirikrat toliko — 20 gl. Verjetno so strojili sami doma, kar ni tako težko, le postopek je dolgotrajen. Našli so še eno skrinjo in mizo ter omaro za obleko (ali predalnik za obleko ?). Imeli so statve s pripomočki (*Weberstuhl mit zugehör*), dve sekiri ali malerina (*Holzhausen*) in sekač (*Handhake*). Za žaganje so imeli eno večjo in dve ročni žagi. Kolovratov je bilo še vedno šest kot pred 80 leti. Dodatno pa je sedaj omenjen rezilni stol (*Reifstuhl*) in rezilnik za rezanje obročev (*Reifmässer*). Dva velika svedra sta bila vredna skupaj 30 kr. in dve mizi kar en gl. Menili bi, da so imeli slike na steklo, ker je omenjenih pet starih slik, toda cena pove, da gre za slike na papirju, saj so vse skupaj vredne le 5 kr. (*alte Bilder a 1 kr.*). Bila sta še dolga stola, motovilo (*Haspel*), vredno le 3 kr., troje manjših ret ali rešetk, čelešnik (?) (*Spannleichter*), vreden 5 kr. Za »*Spannhobel*« je težko reči, kaj pomeni. Mogoče je oblič za izdelovanje trsk za čelešnik? Hišne stope so imeli za obdelavo ječmena (*Gerstenstampf*). Verigi za k vozu sta bili dve. Majolika je bila še ena, vredna 3 kr., pol več pa je bila vredna vsa steklenina. Stara postelja s posteljnino je bila vredna 40 kr., kar je precejšnja vrednost v primerjavi z drugimi cenami. Ohranila se je samo ena tehtnica, ki je dvignila en cent, vredna pa je bila 50 kr. Železna stenska ura je ocenjena na 1 gl. 50 kr. Dva svečnika (*Leichter*) sta bila že stara in vredna 4 kr. Stara je bila tudi laterna. Predzadnja so našli dva namizna noža in kot zadnje 30 voz gnoja, vsak voz ocenjen na 10 kr.

Iz tega popisa vidimo, da niso bili posebno natančni pri delu. Vse, kar je leseno, ni visoko vrednoteno. Drago pa je vse železno, zlasti pa tisto, kar sami doma niso mogli narediti ter so morali kupiti drugod. Vidimo tudi, da ni bilo pri popisu posebne sistematike, temveč so popisovali, kar jim je prišlo pod roke. Le tako je možno, kar se kaže že med samim popisom, posebej pa na koncu, da so popisali namizne nože in voze gnoja drugo za drugim.

¹ J. A. Schmeller: *Bayerisches Wörterbuch*, München, Band I, II, 1872, 1877.

² J. Sorn: Starejši mlini za papir na Slovenskem, *Zgodovinski časopis* 8, 1954, str. 93. D. Cafuta: Loška papirnica, *Loški razgledi*, 32, 1985, str. 137—152. Po tem inventarju sedaj tudi sklepam, da proizvodnja papirja ni bila tako majhna niti ne tako slaba, da loški poglavar ne bi jemal pri njem papir.

³ Arhiv SR Slovenije, Franciscejski kataster, A 113, Katastrska občina Opale. Vseh površin pri Krogarju je nekaj nad 20 ha. Franciscejski kataster označujemo tudi kot Stabilni kataster.

⁴ Matične knjige župnije Žiri v Nadškofijskem arhivu v Ljubljani.

⁵ Status animarum Žiri iz konca 19. stol. v župnijskem uradu Žiri.

⁶ Janez Demšar, Osojnik 3, *Železniki*, ustni vir leta 1970.

⁷ Alfonz Zajc, Dobračeva, Žiri, je povprašal o tem domačine jeseni 1986, za kar se mu lepo zahvaljujem.

⁸ Primerjaj P. Blaznik: *Urbarji freisinške škofije*, Ljubljana 1963, str. 91—95.

⁹ Sergej Vilfan: Prispevki k zgodovini mer na Slovenskem s posebnim ozirom na ljubljansko mero, *Zgodovinski časopis* 8, 1954, str. 84.

¹⁰ Glej op. 6.

¹¹ Glej op. 9.

¹² Glej op. 7.

¹³ Glej op. 4. Pri Krogarju je bila številka 7, toda Barbara Bogataj je v rojstni knjigi župnije Žiri vpisana, da je rojena na številki 9. Barbara je imela iste starše kot Jakob. Leta 1813 so v isti rojstni knjigi pod Opale 7 vpisani kmet Anton Kavčič in njegova žena Helena, rojena Kristan, ter seveda hči Elizabeta. Pregledal sem vsa rojstva v hiši Opale 7 in Opale 9 za čas od 1808—1826, vendar nisem mogel ugotoviti, zakaj tako mešanje številki. Se je župnik pri vpisu zmotil? Ni mi znana sprememba numeracije hiš v tej dobi v okolici Žirov.

¹⁴ Cenilni operati so v tesni povezavi s katastrom. Narejeni so za vsako katastrsko občino posebej. Hrani jih Arhiv SR Slovenije.

Zusammenfassung

KROGARS VATERHAUS IN OPALE

Der Autor erwarb vor Jahren bei den Krogars das umfassende Hausarchiv, woraus er hier ausführlich das Inventar aus den Jahren 1754 und 1836 behandelt. Um ein abgerundetes Bild dieses Gehöfts zu bekommen, zog er noch das Franciscejsche — bzw. das Stabile Kataster aus dem Jahre 1824 heran, sowie das Schätzbuch der Katastergemeinde Opale. Das Gesamtbild wird noch mit Daten aus den Stammbüchern der Pfarre Žiri ergänzt. Es würde lohnen, Angaben über die Geschichte dieses Hauses in den Archiven des Bezirks Idrija, zu dem Opale gehörten, zu suchen. So Manches wird sich auch noch in dem Archiv der Pfarre Žiri, das in Oberbischöflichem Archiv in Ljubljana aufbewahrt ist, finden lassen.

Besonders interessant ist das ältere Inventar aus dem Jahre 1754, wo die Verhältnisse durch die Schätzung fast eines jeden noch so unbedeutenden Gegenstandes sehr gut aufgeführt sind. Mancher Begriff, geschrieben in Deutsch, kann nur schwer übersetzt werden, weil er mehrere Bedeutungen hat. Es werden verschiedene Sorten von Maßen erwähnt, wie auch vom Geld. Der Bauernhof war, im Hügelland gelegen, vermögend, obwohl er Mitte des 18. Jahrhunderts fast bis zur Hälfte des Eigenwertes verschuldet war.

Es fehlen die Angaben über Getränke, wie Schnaps, Most, und über die einzelnen Werkzeugarten, wie Rechen, Sensen, Sicheln, Tischlerwerkzeug und dessen mehr. Es wird jedoch auf den ersten Blick klar, daß die Eintragungen bzw. die Preise viel zu niedrig gehalten sind. Die Hausleute und das Gericht bewahrten so den Besitz vor der Zersplitterung auf einzelne Erben und Gläubiger.